

STUDENCKI KLUB TURYSTYCZNY

" WĘDRUJĄCY MECHANIK "

RADA UCZELNIANA ZSP
POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ

POLITECHNIKA WARSZAWSKA

KOŁO PTT K 1-1

Pl. Jedności Robotniczej Nr 1

Tel. 21-00-7 wewn. 681

00-661 Warszawa

ODDZIAŁ MIĘDZYUCZELNIANY

86.h.

INFORMATOR

WIOSENNEGO RAJDU MECHANIKÓW

ZRZESZENIE STUDENTÓW POLSKICH

STUDENCKI KLUB TURYSTYCZNY

WĘDRUJĄCY MECHANIK

Politechnika Warszawska

ul. Narbutta Nr 85

tel. 44-40-26 w. 186

Okolice Szydłowca 21 - 23 kwietnia 1972 r.

Trasa naszego rajdu biegnie po obszarze Konecko-Iłżeckim, przecinając Garb Gielniowski. Obszar ten stanowi północno-zachodni kraniec krainy Gór Świętokrzyskich. Granicę obszaru Konecko-Iłżeckiego wyznaczają: pasmo wzgórz Przedborsko-Małopolskie od południowego zachodu, rzeka Łośna, Góry Dobrzeszowskie pasmo Bronkowickie, rzeka Kamienna od południa, oraz linia wytyczona przez miasta Iłżę, Wierzbicę i Nowe Miasto n/Pilicą od północy. Najsilniej pofałdowane tereny obszaru leżą w jego północno-zachodniej części. Wzniesienia te mające kształt płaskich kop o wysokości dochodzącej do 400 m tworzą tzw. Garb Gielniowski. Na terenie tym, pomimo stosunkowo małej odporności skał na wietrzenie znajduje się wiele pomników przyrody nieożywionej.

Pasma wzgórz ciągnących się od Niekłania w kierunku Szydłowca w wielu miejscach tworzy duże garby o wysokości do 410 m, jeden z tych garbów to słynne Piekło Niekłańskie. Jest to zespół skał piaskowych o bardzo dziwnych i nieregularnych kształtach. Swą niezwykłą formę zawdzięczają skałki działalności czynników takich, jak woda, powietrze, zmiany temperatury, które przez tysiąclecia wyrzeźbiły w materiale o niejednorodnej strukturze kształty dzisiejsze.

Wśród zabytków skalnych Obszaru Koneckiego znaleziono gład narzutowy-granitowy w Śniadkowie w pow. szydłowieckim, 4,5 km. na północ od stacji kolejowej Szydłowiec, na wzgórzu wysokości 206 m. Ma on kształt równoległoboku o długości 5 m., szerokości 3,5 m, wysokości 2 m.

Geologiczna budowa skalna obszaru Konecko-Iłżeckiego kryje na niewielkich głębokościach złoża rudy żelaza. Dzięki temu obszar ten w XVII i XVIII w. był głównym ośrodkiem kopal-

nictwa rud żelaza. Początkowo ośrodek rudny obszaru Koneckiego był miejscem wydobywania triasowych limonitów. Wydobywano je bez przerwy w okolicach Suchedniowa i Starachowic, dziś są już wyczerpane. Do dziś czynne są dwie kopalnie, w rejonie Końskich, a druga w Stąporkowie. Należy wspomnieć również o piaskach żelazistych występujących w rejonie Iłży w dużych ilościach. Próby eksploatacji tych piasków do celów metalurgicznych okazały się zupełnym niewypałem. Wybudowany dużym nakładem sił i środków finansowych zakład w Zębcu przyniósł tylko deficyt.

Ważne miejsce wśród kopalni obszaru Koneckiego zajmują surowce budowlane. Wydobywa się je m.in. w Szydłowcu i okolicach Wąchocka, Kunowa. Piaskowce szydłowieckie są bardzo wysoko cennione z powodu ich niezwykłych wartości. Po wydobywaniu łatwo je obrać, gdyż są stosunkowo miękkie, ale z biegiem czasu twardnieją na powietrzu.

Duże znaczenie mają surowce ceramiczne: iły i gliny. Występowanie ich sprawiło, iż rejon ten był ośrodkiem garncarskim już na początku osadnictwa. W średniowiecznej Polsce tutejsi garncarze słynęli ze swego kunsztu. Specjalne gatunki glin są eksploatowane w okolicach Suchedniowa i Opoczna. Gliny te są cennym surowcem do produkcji wyrobów ogniotrwałych. Bardzo ważnym surowcem jest również wapień, który ze względu na duże wartości jest stosowany do produkcji materiałów budowlanych oraz jako topnik w procesach hutniczych.

KLIMAT I WODY

Pod względem klimatycznym obszar Konecko-Iłżecki przypomina w pewnym stopniu obszar Łysogórski: średnia roczna temperatura waha się od 7 do 7,5°C. Pokrywa śniegu wynosi 60-100 cm. Opady wynoszą powyżej 650 mm., podobnie jak w obszarze Łysogór.

Rzeźba powierzchni i jej budowa skalna stała się przyczyną tego, że obszar Konecko-łżecki ma dosyć gęstą sieć rzeczną. Położenie geograficzne sprawia, że sieć tą tworzą małe rzeczki spływające do granicznej Pilicy lub do Wisły. Gęsta sieć rzeczna odgrywa tu dużą rolę już od XIII w. w rozwijającym się przemyśle żelaznym, kamieniarskim i ceramicznym jako siła mechaniczna. Do dziś ocalało wiele zastaw wodnych, np. Sielpia Wielka, Stara Kuźnica, Maleniec.

LASY

Mało przepuszczalne, zimne, gliniasto-kamieniste lub piaszczysto-kamieniste gleby obszaru Konecko-łżeckiego są niezbyt przydatne dla rolnictwa. Nic więc dziwnego, że lasy zajmują prawie 34 % powierzchni.

Garb Gielniowski pokrywają Lasy Chlewicko-Szydłowieckie. Południowo-zachodnią część obszaru porastają Lasy Samsonowsko-Suchedniowsko-Bliżyńskie. Razem z Lasami Siekierzyńskimi /na południe od Starachowic/ i Lasami Starachowickimi tworzą skupiska leśne największe w Polsce Środkowej, zajmują obszar 74 tys. ha i stanowią część pierwotnej Puszczy Świętokrzyskiej.

Obecność dużych zasobów drzewnych odegrała dużą rolę w rozwoju hutnictwa na tym terenie, co wiązało się z niezwykle dużym zużyciem drzewa.

W okolicach Majdowa i Ciechostowic /na południowy wschód od Szydłowca / znajdują się rezerваты cisa krzewiastego. Krzewy te osiagają do dwóch metrów. W okolicach Ciechostowic znajduje się również rezerwat modrzewia polskiego. Osobliwością obszaru Koneckiego jest las czysto bukowy na Gorze Bukowej.

W obszarze Konecko-łżeckim jest sporo wartościowych za-
bytków drzew pozaleśnych. Największy park znajduje się przy pa-

łacu w Bałtowie, zajmuje powierzchnię 25 ha. Stare cisy rosną w parku Przysuchy, w Chlewiskach oraz w Falkowie w pow. sztybołowieckim. Wspaniałe dęby rosną w parku w Wieniawie pow. Przysucha.

STAROPOLSKIE ZAGŁĘBIE PRZEMYSŁOWE

Nazwa "Zagłębie Staropolskie" ustaliła się i przyjęła dopiero po pierwszej wojnie światowej. Granicami tego zagłębia jest od zachodu rzeka Pilica, od północy linia biegnąca od Inowłódza poza Iłżę, od wschodu południk przechodzący przez Ćmielów lub Opatów a od południa rzeka Czarna powyżej Rakowa. Na terenie Zagłębia występują liczne i dobrze zachowane ślady działalności przemysłowej człowieka. Od kopalni krzemienia łupanego, przez obiekty hutnictwa starożytnego i średniowiecznego, przez obiekty staszycowskie aż do dzisiejszych zakładów metalurgicznych. Obecnie na tym terenie pracuje wiele zakładów metalurgicznych. Tak więc tradycja Zagłębia Staropolskiego liczy się na tysiąclecia. Burzliwy rozwój przemysłu na tych terenach nastąpił w początkach XIX w., był on spowodowany specyficznymi warunkami historycznymi. Po upadku Napoleona uwaga społeczeństwa została zwrócona w kierunku działalności gospodarczej. Wybór miejsca na lokalizację dużych zakładów przemysłowych właśnie tu był podyktowany bogatymi tradycjami tego regionu w dziedzinie przemysłowej oraz występowaniem złóż surowców mineralnych, dużych obszarów leśnych i dobrej podaży siły roboczej.

Dzieło rozbudowy przemysłu podjął S. Staszyc. Powołał Dyрекcję Główną Górniczą z siedzibą w Kielcach. Utworzono również szkołę Akademiczno-Górniczą. Staszyc planował wybudowanie kombinatu hutniczego wzdłuż rzeki Kamiennej i w okolicy Kielc.

Zakłady powstawały nad rzekami, które dawały nie tylko siłę napędzającą maszyny, ale również, jak w przypadku Kamiennej

miały pełnić rolę środka transportu. Po okresie działalności Staszycza zarząd przeszedł w ręce Ksawerego Druckiego Lubeckiego, a następnie Banku Polskiego. Cały czas budowano mniej lub bardziej aktywnie nowe zakłady przemysłowe. Poważnym ośrodkiem stały się Końskie wraz z okolicznymi miejscowościami. Wielkie piece wybudowano w okolicznym Furmanowie, Chlewiskach, Rzucowie, a kuźnie i walcownie w Starej Kuźnicy, Furmanowie Młynku Nieświńskim, Czystej.

Pod koniec XIX w. znaczenie Zagłębia Staropolskiego spada. Nie ratuje sytuacji nawet wyprzedaż zakładów w ręce kapitału prywatnego, w dużym stopniu zagranicznego. Powstające spółki niszczą w walce konkurencyjnej mniejsze zakłady. Krótkie ożywienie gospodarze mają miejsce przed I wojną światową, później jednak zniszczenia wojenne i przyłączenie Śląska, którego potencjał gospodarczy był cztery razy większy, przyczyniły się do całkowitego niemal upadku Zagłębia.

KAMPANIA WRZEŚNIOWA I PARTYZANTKA

We wrześniu 1939 r. w rejonie tym działała 36 dywizja piechoty gen. Skwarczyńskiego. Skoncentrowała się w rejonie Końskich. Uderzenie niemieckie przyszło od strony Przedborza. 7 września miał miejsce bój 36 dywizji w rejonie Końskich, siły liczebne były mniej więcej równe, przewaga uzbrojenia po stronie Niemców. 36 dywizja była praktycznie bez artylerii. Cały dzień bombardowani przez lotnictwo, utrzymali swe pozycje. Żniorowe bezimienne mogiły żołnierzy 36 dywizji znajdują się na cmentarzu w Końskich. Oddziały niemieckie po zajęciu Końskich dopuściły się zbrodni na ludności cywilnej rozstrzeliwując kilkadziesiąt osób. W Końskich duży odsetek rozstrzeliwanych stanowili Żydzi. W pozostałych wypadkach z reguły chodziło o Polaków.

Po kampanii wrześniowej rejon Końskich był terenem działalności pierwszego oddziału partyzanckiego pod dowództwem mjr. H. Dobrzańskiego ps. "Hubal". Henryk Dobrzański, kawalerzysta znany w okresie międzywojennym z licznych zawodów jeździeckich, zdobył wiele nagród na międzynarodowych konkursach, uczestnik I wojny światowej odznaczony wysokimi orderami.

Później działają tu inne oddziały m.in. "Narbuta"-akcja na więzienie w Końskich wspólnie z AK, "Robot"-opanowanie Końskich, "Szary" /A.Heda/ -również akcja na więzienie w Końskich 6.VI.1943 r.

11.IV.1940 r. Niemcy przeprowadzają jedną z najkrwawszych w czasie II wojny pacyfikację wsi Skłoby. Ludowa ballada o pacyfikacji Skłobów jest śpiewana w monologu "Dziś do Ciebie przyjść nie mogę" jako pieśń o zabiciu. Rozstrzelano wszystkie osoby płci męskiej od 14 lat wzwyż. Razem rozstrzelano 273 osoby. Wieś spalono. Spacyfikowano też sąsiedni Stefanków /70 ofiar/. We wsi zostały tylko same kobiety i dzieci, to też jeszcze w latach pięćdziesiątych była znaczna przewaga płci żeńskiej.

K O Ń S K I E

Miasto istniało już w XI w. Na przełomie XII i XIII w. należało do Odrowążów Koneckich. Prawa miejskie uzyskało w XVIII w. od Augusta III na usilne starania Kanclerza Koronnego Jana Małachowskiego, przedstawiciela rodu, którego siedzibą od XVII w. były Końskie.

Rok 1867 miał duże znaczenie dla miasta, bowiem w tym roku Końskie stały się siedzibą władz powiatowych. Wpłynęło to na intensywny rozwój przemysłu, w szczególności odlewniczego.

Okres międzywojenny charakteryzował się silnym ruchem robotniczym. Lata okupacji to liczne akcje partyzantów GL, AL i AK. Najgłośniejsza była akcja przeprowadzona przez oddział "Szarego"/AK/ na więzienie. Miała ona miejsce 6 czerwca 1943 r. W okolicach Końskich działało wiele oddziałów partyzanckich, m.in. oddział "Hubala", "Robota", 10 Brygada AL.

Po wojnie miasto zostało odbudowane. Powstała tu fabryka maszyn budowlanych, zakłady odlewnicze i in.

Z ważniejszych obiektów zabytkowych należy wymienić:

- zespół pałacowy z XVIII-XIX w. wzniesiony przez Małachowskich, w starym parku przy szosie ze Skarżyska. Półkoliste skrzydła pałacu na skutek przebudowy zatraciły swój pierwotny styl i obecnie nie przedstawiają większej wartości.
- po przeciwnej stronie drogi znajdują się dwa pawilony i glogrietta ogrodowa, oranżeria egipska oraz świątynia grecka.
- późnogotycki kościół w rynku - w ścianie południowej romański tympanon z napisem i datą 1102 r. Wewnątrz kościoła znajdują się nagrobki: renesansowy Hieronima Koneckiego z 1569 r. i barokowy kanclerza Jana Małachowskiego.
- będąc w Końskich warto odwiedzić również cmentarz - na szcze-

gólną wagę zasługuje tam kościół cmentarny w stylu barokowym z rokokowym ołtarzem oraz groby żołnierzy i partyzantów poległych w czasie wojny. Jest tam grób "Kalińskiego" /H.Kozubski/ ostatniego dowódcy pierwszego oddziału GL na Kielecczyźnie /pierwszym dowódcą był Ignacy Rob "Narbutt"/ oraz mogiła "Robota"- dowódcy oddziału ze zgrupowania "Pomurego".

S Z Y D Ł O W I E C

Lokacja Szydłowca pochodzi z 1472 r. W początkach XIII w. była to siedziba Odrowążów, którzy później przybrali nazwisko Szydłowieckich. Od początku średniowiecza Szydłowiec był aktywnym ośrodkiem kamieniarskim, opartym na złożach piaskowca zwanego szydłowieckim.

Ważniejsze zabytki Szydłowca to zamek, który budował najpierw Mikołaj, a później Jakub Szydłowiecki. Pozostałości zamku budowanego przez Mikołaja widoczne są w bibliotece, a cały zamek, który możemy teraz oglądać wybudowany został przez Jakuba /część wschodnia, północna i kaplica/. Część zachodnią dobudował 100 lat później Albrecht Radziwiłł. Warto zwrócić uwagę na mur kurtynowy, charakterystyczny dla budowli gotyckich.

Późnorenesansowy ratusz z początków XVII w. był budowany przez braci Fotygów. Ratusz ten na planie prostokąta posiada cztery wieżyczki na rogach i dużą wieżę na froncie. Jest to jeden z nielicznych przykładów ratuszów budowanych całkowicie w okresie renesansu. W większości bowiem były przebudowywane z gotyckich. W piwnicach ratusza mieściło się niegdyś więzienie. Należy również zwrócić uwagę na strzelnicę kluczową widoczną w murze, pochodzi ona z dawnego zamku.

W pobliżu zamku znajduje się chata z XVIII w.

Kościół Św. Zygmunta z XVII w. fundacji Jakuba Szydłowiec-

kiego, budowany z ciosów kamiennych w stylu gotyckim. Warto zwrócić uwagę na zegar słoneczny umieszczony na murze kościoła. Wewnątrz kościoła jednonawowy kryty stropem drewnianym. Na stropie malowidła przedstawiające Św. Zygmunta w otoczeniu czterech ewangelistów. Ołtarz główny przedstawia koronację Matki Boskiej. W ścianie nawy znajduje się płyta nagrobkowa Mikołaja Szydłowieckiego, wykonana z czerwonego marmuru węgierskiego oraz nagrobek Marii Radziwiłłowej z Gawdzickich dłuta Monaldiego.

W kaplicy polipytyk z 1505 r. wykonany na zamówienie J. Szydłowieckiego. Malowidło gotyckie przedstawia wniebowzięcie Matki Boskiej. Widać na nim wyraźnie cechy malowideł gotyckich, postacie ludzkie pozbawione naturalnych proporcji oraz złote tło. Przed kościołem znajduje się pręgierz.

A N T O N I Ó W

Wieś wśród lasów. 21 sierpnia 1944 r. stoczono tu zwycięski bój /oddział "Barabasza"/, pomnik na wschód od lasu.

S T A R A K U Ź N I C A

Nazwa miejscowości pochodzi od kuźnicy wodnej znajdującej się nad rzeką Młynkowską, dopływem Drzewiczki. Wzmianki o tej kuźnicy pochodzą z 1662 r. Kiedyś zlokalizowana tu była średniowieczna dymarka, a następnie wielki piec, który pracował do 1893 r. Wraz z piecem wybudowano tu fryszerkę. W skład obecnej, dobrze zachowanej XIX-wiecznej kuźnicy wchodzi ujęcia wody - groble, koła wodne nasiębiejne służące do poruszania młota naciskowego i miechów. Wydajność miechów skrzynkowych wynosiła do $17 \text{ m}^3/\text{min}$ przy ciśnieniu 150-200 mm H_2O .

Wszystkie opisane urządzenia znajdują się na terenie za-

kładu stanowiącego ciekawy zabytek przemysłu hutniczego XIX w.

M Ł Y N E K N I E Ś W I Ń S K I

Istniała tu kuźnia na rzece Młynkowskiej zamieniona później na młyn do mielenia glinki farbiarskiej. Od 1903 r. ponownie zamieniono zakład na kuźnię napędzaną kołem wodnym. W czasie wojny zakład był napędzany przez turbinę wodną skonstruowaną przez analfabetę, dawała ona moc wystarczającą do napędu 17 maszyn.

Obecnie zakład udostępniony jest do zwiedzania, a produkuje się w nim z materiałów odpadowych lemieszce do pługów i siekiery. Obok nowoczesnych maszyn czynne są jeszcze archaiczne młoty sprężynowe.

C H L E W I S K A

Leżą w pow. szydłowieckim. Należały niegdyś do dóbr Odrowążów Chlewiskich związanych z hutnictwem. Do dóbr tych należały kuźnie w Stefankowie i Aleksandrowicach, a później wielkie piece w Nadolnej i Stefankowie.

W latach 1850-52 została tu wybudowana huta z dmuchawami o napędzie parowym. Układ był wyposażony w jeden wielki piec i trzy prażaki rudy. Piec o pojemności 38,5 m³ posiada urządzenia wyspowe Parrego, dwie nagrzewnice rekuperatorowe, odpylacz działający na zasadzie zmiany kierunku przepływu gazu oraz wodną wieżę wyciągową tzw. gichtociąg wodny. Niezwykle ciekawymi okazami są dmuchawy pasowe.

Zakład w niezmienionej formie pracował do II wojny światowej. Ostateczne unieruchomienie wielkiego pieca nastąpiło w 1940 r.

Z innych ważnych zabytków obejrzyć należy zamek późnośredniowieczny rozbudowany w XVII w., kościół z XVI w. oraz stare XVIII-wieczne domy.

Warto wspomnieć również o dwóch pomnikach przyrody: 300-letniej lipie i 180-letniej topoli.

R Z U C Ó W

Jest położony nad rzeką Jabłonicą. W 1782 r. istniał tu wielki piec, który po przebudowie pracował prawie do końca XIX w. W okresie rozwoju Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego wybudowano tu pudlingarnię i walcownię, czynna była również gwoździarnia i odlewnia. Zakład odlewniczy wyposażony w trzy nowe żeliwiaki pracuje do dziś w Rzurowie.

Z dawnych budowli przemysłowych pozostało niewiele śladów. Zachowały się jedynie ujęcia wodne oraz budynek administracji i magazyn.

M N I S Z E K - wieś

Leży nad rzeką Szabasówką. Znajduje się tu zabytkowa kaplica budowana w 1667 r. barokowa.

W I E N I A W A - wieś

Leży nad rzeką Radomką. Znajduje się w niej zabytkowy kościół z gotyckim prezbiterium i kaplica z 1511 r. oraz barokowa nawa z 1703 r. Wartościowym obiektem jest renesansowy poliptyk i późnorenesansowy ołtarz główny.